

RECENZE – BOOK REVIEW

Petr Kužel, *Filosofie Louise Althussera. O filosofii, která chtěla změnit svět*, Praha: Filosofia 2014, 406 s.

Obsáhlá monografie Petra Kužela je věnována významnému francouzskému marxistickému filosofovi Louisi Althusserovi (1918–1990). Práci autor rozdělil chronologicky do čtyř částí – Teoreticistní období (1960–1967), Filosofie jako zbraň revoluce (1967–1975), Krize marxismu (1976–1978) a Období aleatoriky (1978–1990).

První část knihy je věnována problematice tzv. teoreticistního období Althusserovy tvorby. Je rozdělena do tří částí – Epistemologie, Ontologie, Psychoanalýza. Autor věnuje pozornost řadě klíčových Althusserových kategorií – epistemologický přelom, symptomální čtení, strukturální kauzalita, předeterminace, dominance, determinace ad. Otvírá řadu závažných otázek – problém vědeckosti marxismu, vztah logického a historického u Hegela a Marxe, vztah základny a nadstavby v souvislosti s pojmem předeterminace, spory o psychoanalýzu (především lacanovskou). Filosofii L. Althusser vymezil jako studium historie forem vědění a mechanismů jejich utváření. Svě pojetí shrnul ve dvou knihách – *Pour Marx* a v předmluvě *Du Capital à la philosophie de Marx* ke knize *Lire le Capital*. Filosofie má podle Althussera klást otázky, jejichž řešení zasahuje celou oblast vědění. Vědění (*savoir*) zahrnuje teoretický způsob osvojování světa neboli poznání (*connaissance*) a další způsob tohoto osvojování (umění, náboženství ad.). Marxistickou teorii pak podle Althussera tvoří věda (historický materialismus) a filosofie (dialektický materialismus, tedy obecná epistemologie, obecná teorie teoretické praxe). Marxovu filosofii má pak teoreticky formulovat symptomální čtení.

Při analýze Marxových raných prací uplatňuje Althusser klíčový pojem epistemologického přelomu, který převzal od Gastona Bachelarda. Slouží mu jednak k rozlišení ideologie a vědy, jednak k rozlišení Marxe ještě hegelovského a Marxe, který se od Hegela oddělil a dospěl k vědě. Epistemologická četba Marxe přináší podle Althussera požadavky teoretického antihumanismu a teoretického antihistorismu, protože podle něho marxismus není humanismem ani historismem, které spočívají na stejných ideologických předpokladech. K tomu přistupuje požadavek očištění marxismu od všech podob ideologické antropologie. Petr Kužel ukazuje, jak celoživotní úsilí o překonání stalinismu vede Althussera k návratu k autentickému Marxovi, především k Marxovi *Kapitálu*. Althusserův návrat k Marxovi neznamená návrat k *Ekonomicko-filosofickým rukopisům* z roku 1844 (jako u Garaudyho), ale právě návrat ke *Kapitálu*. Za významnou pokládá autor Althusserovu koncepci ideologie, věnuje se jí obsáhle v druhé části práce a upozorňuje na některé její problematické aspekty. Objevné jsou pro českého čtenáře kapitoly poslední části Období aleatoriky. Petr Kužel v nich analyzuje Althusserův přístup k Machiavellimu a Althusserův aleatorní materialismus. Tento „materialismus setkání“ znamená, že protiklad materialismu a idealismu je nahrazen protikladem mezi aleatorním materialismem a filosofiemi obhajujícími kategorii Počátku, Původu, Smyslu apod. Aleatorní materialisty spojuje podle Althussera schopnost myslet kontingenci, „prázdno“, které je podle jeho názoru skutečným předmětem filosofie.

Předností Kuželovy monografie je nesporně to, že není „pouhou“ zevrubnou informací o Althusserovi, ale že současně otevírá řadu významných otázek a problémů. Zajímavou otázkou je vliv Spinozy, „návrat ke Spinozovi“. Je známo, že

první vlnu širšího zájmu o Spinozu zahájil v roce 1785 Friedrich Heinrich Jacobi knihou *Listy o Spinozově učení*, v níž ho obvinil z panteismu. Jeho prostřednictvím se se Spinozou seznámili například Lessing, Herder a Goethe, kteří jím byli nadšeni, stejně jako Fichte, Schleiermacher, Schelling nebo Hegel, který pokládal Spinozu za jediný možný počátek filosofického myšlení. Nietzsche ho dokonce pokládal za svého předchůdce. Ve 20. letech se na Spinozu odvolával například Ludwig Wittgenstein, který se Spinozou inspiroval ve svém prvním spise *Tractatus logico-philosophicus*, ale zejména se ke Spinozovi vraceli myslitelé ovlivnění marxismem, například právě Louis Althusser. Naopak polemicky se proti Spinozovi postavil Emmanuel Lévinas, který v něm viděl prototyp totalizujícího myšlení, které – podobně jako myšlení Hegelovo – potlačuje jednotlivce, a tak vzdáleně připravuje i politické totality.

Je otázka, zda a jak je možné pochopit Marxe bez jeho vztahu k předchozí filozofické tradici. Nemohu se nezmínit o Garaudyho kritice Althussera zejména proto, že bych přivítal alespoň objasnění údajného Althusserova neodogmatismu, protože to přináší otázku, zda skutečně podle Garaudyho zachází Althusser v dogmatizaci marxismu velmi daleko právě tím, že odmítá veškerou návaznost Marxe na odkaz Hegelův, Fichtův a Kantův ve jménu návratu k Descartovi a Spinozovi.

Problém kontinuity a diskontinuity vědeckého poznání je přitom ve francouzské filosofii oblíbeným tématem řady myslitelů. Otázkou je, zda a jak epistemologický zlom nebo symptomální čtení souvisí s Foucaultovou koncepcí epistémé.

Práce Petra Kužela *Filosofie Louise Althussera* představuje mimořádně zdařilou interpretaci díla významného představitele francouzského marxistického myšlení druhé poloviny 20. století. Je v našem prostředí nesporně objevným textem, protože zájem o Althussera se

u nás projevoval po krátkém období reformního marxismu v druhé polovině 60. let (M. Maršálová, Z. Fišer, J. Srovnal, K. Kosík, R. Kalivoda) až zcela nedávno. Autorovi se podařilo naplnit vlastní záměr – zachytit jednak vývoj Althusserova myšlení, jednak jeho souvislost a jednotu.

Jan Zouhar

T. G. Masaryk, *Univerzitní přednášky II. Stručný náčrt dějin filosofie. Dějiny antické filosofie*. Spisy T. G. Masaryka, sv. 5, eds. Jiří Gabriel, Helena Pavlincová, Jan Zouhar, Praha: Ústav T. G. Masaryka – Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2014, 568 s.

Začnu konstatováním prosté věci: T. G. Masaryk nepatří k nejčtenějším českým autorům a zájem o jeho texty má sestupnou tendenci. Není ani výjimečně citovaný; když zadám do vyhledávače sousloví „Masaryk řekl“, objeví se necelých dvě stě tisíc položek. Na zadaný výraz „Halík řekl“ se objevilo asi dvě stě třicet tisíc výsledků, „Havel řekl“ něco přes půl milionu, „Zeman řekl“ víc než třináct milionů. Masaryk je na tom co do četnosti citací řádově shodně jako americký republikánský senátor McCain, který toho jak známo říká hodně a povětšinou se řečeným řadí mezi sudokopytníky. Uvědomují si samozřejmě všechna omezení takových údajů a nestavím na nich vůbec nic, tak jako na žádné jiné bulvarizaci. Možná se dá jen zauvažovat o míře, v které prosakují určitá jména a s nimi spojované postoje, náhledy a hodnoty společenským myšlením a jednáním. Podle ní by se snad dalo soudit, jak v reálném čase ovlivňují vědomí společnosti, která si sama nerozumí a hledá opory v něčem snadno dostupném a dostatečně účinném. Vůbec se tím